

УДК: 338.439.02 (477.46)

кандидат економічних наук, Тернавська І. Б.

Уманський національний університет садівництва

СТРАТЕГІЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНУ

Обґрунтовано необхідність розробки та реалізації Стратегії продовольчої безпеки Черкаської області. Виділено основні стратегічні орієнтири забезпечення та посилення продовольчої безпеки в регіоні. Доведено комплексність окресленої проблеми через поєднання заходів аграрної політики, політики доходів населення, розвиток продовольчої інфраструктури, інвестиційно-інноваційну діяльність, цінової політику, екологічні пріоритети тощо.

Ключові слова: стратегія, продовольча безпека, регіон, сільське господарство, продовольство.

Тернавская И. Б. Стратегия продовольственной безопасности региона / Уманский национальный университет садоводства, Украина, Умань

Обоснована необхідність розробки та реалізації Стратегії продовольственной безопасности Черкаской области. Выделены основные стратегические ориентиры обеспечения и усиления продовольственной безопасности в регионе. Доказано комплексность обозначенной проблемы через сочетание мер аграрной политики, политики доходов населения, развитие продовольственной инфраструктуры, инвестиционно-инновационной деятельности, ценовой политики, экологические приоритеты и т.д.

Ключевые слова: стратегия, продовольственная безопасность, регион, сельское хозяйство, продовольствие..

Ternavska I. B. Food security strategy in the region / Uman National University of Horticulture, Ukraine, Uman

The necessity of developing and implementing food security strategies Cherkasy region. The basic strategic guidelines for ensuring and enhancing food security in the region. We prove the complexity of the outlined problems through a combination of measures of agricultural policy, the policy of income, food development infrastructure, investment and innovation, pricing, environmental priorities and so on.

Key words: strategy, food safety, the region, agriculture and food.

Вступ. Слово „стратегія” походить від грецького „strategia” (stratos – військо, ago – веду), що означає мистецтво (наука) бути полководцем. Найважливіша складова військового мистецтва, яка займається питаннями підготовки, планування і ведення війни, військових кампаній та операцій, що вирішують результат війни, саме в аналізі перебігу військових операцій стратегія здобула найбільшого поширення. Однак, використання поняття „стратегія” не є винятковою прерогативою древніх греків. У Древньому Китаї в період між 480 і 221 р. до н. е. була написана книга „Мистецтво стратегії”, що свідчить про те, що вже ХХІІІ ст. тому назад поняття „стратегія” стало невід’ємним елементом світогляду людей. Автор даної книги Сун Цу писав: „Той, хто одержав сотні перемог у сотнях конфліктів, навряд чи має високу

майстерність. Той, хто володіє високою майстерністю використання стратегії, скоряє інших, не вступаючи з ними в конфлікт” [1, с. 55].

Сьогодні під стратегією розуміють певну програму дій, що в подальшому призводить до досягнення запланованого результату. В Україні постановою Кабінету Міністрів від 21 липня 2006 р. № 1001 затверджена Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2015 року. Таким чином, розробка планових стратегічних документів активно здійснюється в Україні на всіх ієрархічних рівнях влади. В кожному регіоні розробляються регіональні стратегії, метою яких є визначення довгострокових цілей розвитку, параметрів планових змін. Проте, Стратегії не обмежуються лише визначенням перспективних напрямів розвитку, вони передбачають програму конкретних дій регіональної влади, стосовно вирішення поставлених питань. Стратегія включає в себе цілі, завдання, заходи досягнення головної стратегічної мети системи, необхідні для цього засоби, терміни та етапи її реалізації. Якщо говорити відверто, то розробка регіональних стратегій, як документів довгострокової дії, є продовженням практики стратегічного планування.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Суттєвий вклад до аналізу загальних проблем продовольчої безпеки та стабілізації агропродовольчого сектору внесли дослідження таких вчених, як А. Бабенко, Ю. Білик, П. Борщевський, Л. Дейнеко, А. Лисецький, П. Саблук, В. Шкаберін та інших. Разом з тим більш поглибленого вивчення потребують стратегічні напрями посилення продовольчої безпеки, що також знайшли свої відображення в роботах О. Гойчук, І. Романюк [4], В. Трегобчука [2], О. Шпичака [3] та ін.

Метою дослідження є розгляд й обґрунтування основних стратегічних напрямів забезпечення та посилення продовольчої безпеки Черкаського регіону. До *основних завдань* належать: обґрунтувати необхідність розробки та реалізації Стратегії продовольчої безпеки області; виділити основні стратегічні орієнтири на найближчу перспективу; обґрунтувати систему заходів, що сприяють підвищенню продовольчої безпеки регіону.

Виклад основного матеріалу. В даний час на Черкащині розроблена Стратегія розвитку області до 2015 року, що базується на обґрунтованому аналізі існуючого стану соціально-економічного розвитку та баченні майбутніх процесів розвитку регіону на найближчу перспективу. Вона передбачає застосування структурними підрозділами – облдержадміністраціями, райдержадміністраціями, міськвиконкомами ефективних адміністративних, економічних та фіскальних механізмів в процесі її реалізації. Ця Стратегія не виключає залучення регіону до інших програм загальнодержавного рівня, які стимулювали б прискорення соціально-економічного розвитку. Вона зорієнтована на консолідуєчу організацію діяльності всіх місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування по досягненню визначеної стратегічної мети, напрямів розвитку, пріоритетів та окреслених оперативних та операційних завдань.

Дослідження переконує, що забезпечення продовольчої безпеки має стати стратегічним завданням для регіону. Тому вважаємо, що Черкаській області вкрай необхідна науково обґрунтована й всебічно опрацьована Стратегія продовольчої безпеки на перспективу, як мінімум на період до 2020 р.

Ключовим аспектом такої Стратегії, слід вважати досягнення незалежного рівня продовольчого забезпечення і раціональних норм споживання основних продуктів харчування пересічним жителем області. Стратегія продовольчої безпеки має органічно вписуватись у модель соціально-економічного розвитку області і реалізовуватися в рамках Стратегії розвитку області.

Сьогодні проблема продовольчої безпеки є комплексною, бо це аграрна політика, політика доходів населення, розвиток продовольчої інфраструктури, інвестиційно-інноваційна діяльність, цінова політика, екологічні пріоритети тощо. Дійсно, відсутність організованого, цивілізованого і прозорого агропродовольчого ринку породжує нееквівалентний товарообмін, дисбаланс між попитом і пропозицією, нестабільність цін на сільськогосподарську продукцію та доходів її виробників, збитковість і згортання трудомістких та важливих для життя людей галузей, зокрема тваринницьких. Все це ставить аграрний сектор у безвихідне становище і створює загрозу продовольчій безпеці [2, с. 5]. Тому, Стратегія носить системний характер і передбачає вирішення комплексу завдань та проведення низки заходів, направлених на вирішення основних проблем продовольчої безпеки.

Головна мета розробки та реалізації Стратегії – це посилення продовольчої безпеки області. Виходячи з поставленої мети впливають основні завдання та заходи на найближчу перспективу: досягнення рівня виробництва основних сільськогосподарських продуктів і переробки їх на підприємствах харчової промисловості, що задовольняв би потреби населення у всіх основних продуктах харчування за рекомендованими нормами споживання; забезпечення формування регіональних та державних ресурсів зерна, здійснення державної інтервенції сільськогосподарської продукції; формування оптимальної цінової політики; сприяння розвитку інфраструктури аграрного ринку; державне регулювання аграрного ринку; продовження акредитації державних лабораторій та сприяння у підготовці підприємств агропромислового комплексу до сертифікації продукції згідно з міжнародними вимогами.

Збільшення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції є результатом розвитку галузі рослинництва і тваринництва. Основні завдання та заходи розвитку галузі рослинництва на Черкащині: формування оптимальної посівної площі основних зернових культур в структурі посіву сільськогосподарських культур; нарощування виробництва високоякісних фруктів за рахунок впровадження інтенсивних садів, закладених згідно з Державною програмою розвитку садівництва; надання дотацій на 1 га посівів зернових та технічних культур; надання державної підтримки сільськогосподарським підприємствам у здійсненні селекційних заходів у рослинництві; у забезпеченні розвитку виноградарства, садівництва та хмелярства; оптимізуванні площі посіву цукрового буряку (40 тис. га), соняшнику (90–100 тис. га), що в комплексі заходів передбачено обласною програмою з охорони та підвищення родючості ґрунтів „Родючість 2008-2015”; створення і забезпечення резервного запасу сортового та гібридного насіння; впровадження ринкових методів регулювання виробництва продукції рослинництва – керуючись перш за все балансами попиту і пропозиції.

Основні завдання та заходи розвитку галузі тваринництва на Черкащині: зупинити спад чисельності поголів'я худоби шляхом удосконалення механізмів надання бюджетних дотацій. В перспективі забезпечити якісне збільшення поголів'я корів у сільськогосподарських підприємствах і фермерських господарствах і довести його до 200 тис. голів у 2020 році; збільшення обсягів виробництва продукції тваринництва шляхом забезпечення здійснення доплат товаровиробникам за продану ними на переробні підприємства продукцію; збільшення чисельності худоби у сільськогосподарських підприємствах; надання державної підтримки у здійсненні селекційних заходів у тваринництві, птахівництві, рибному господарстві.

Одним із основних завдань продовольчої безпеки області є досягнення рівня виробництва основних сільськогосподарських продуктів і переробки їх на підприємствах харчової промисловості в обсягах, які задовольнятимуть потреби населення згідно рекомендованих норм споживання. Обґрунтування необхідних об'ємів виробництва продовольства (сільськогосподарської продукції і продуктів її переробки) повинно здійснюватися з урахуванням економічного обґрунтування параметрів розвитку і розміщення галузевого виробництва, балансових взаємозв'язків з внутрішньорегіональними і загальнодержавними потребами в продовольстві та сировині [3, с. 90].

Вагоме значення для продовольчої безпеки має формування та відтворення матеріально-технічної бази. Основним завданням при цьому є надання підтримки сільськогосподарським товаровиробникам для придбання сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва.

Пріоритетне місце в Стратегії продовольчої безпеки області має відводитись питанням економічної доступності продовольства – збільшенню грошових доходів та заробітної плати населення. Основні завдання та заходи збільшення грошових доходів та заробітної плати: забезпечення зростання рівня середньої заробітної плати відповідно до темпів зростання рівня інфляції; зменшення диференціації оплати праці за видами економічної діяльності та територіальним розподілом, шляхом забезпечення ефективного виробництва і досягнення на цій основі стабільних темпів росту рівня оплати праці; забезпечення дотримання державних мінімальних гарантій в оплаті праці всіма суб'єктами господарювання, шляхом дієвого контролю за своєчасним їх запровадженням, притягнення до відповідальності керівників-правопорушників; забезпечення захисту прав працівників на своєчасне отримання заробітної плати в повному обсязі; реалізація заходів щодо погашення заборгованості із виплати заробітної плати підприємствами, установами та організаціями усіх форм власності.

З метою посилення продовольчої безпеки в області має бути сформована оптимальна цінова політика, суть якої полягає в забезпеченні стабілізації цінової ситуації на споживчому ринку області, шляхом недопущення необґрунтованого зростання цін, встановлення економічно ефективного їх рівня.

Завдання та заходи щодо реалізації такої цінової політики: забезпечення реалізації державної цінової та тарифної політики; здійснення постійного контролю за формуванням, встановленням та застосуванням цін і тарифів;

припинення та запобігання ціновим порушенням суб'єктами господарювання на ринку товарів і послуг; проведення щоденного моніторингу цін на основні продукти харчування у розрізі адміністративних районів; здійснення економічного аналізу розміру плати за послуги, ціни на які підлягають державному регулюванню; проведення постійних перевірок контролюючими органами правильності формування цін і тарифів на товари суб'єктами господарювання; організація поставок та реалізація в регіоні продовольчих товарів, інтервенція яких здійснюється з державного резерву; забезпечення своєчасного розгляду на комісії облдержадміністрації з питань цін і ціноутворення найбільш актуальних та проблемних питань регулювання цін в області; сприяння в організації виробництва та поставок в торгівельну мережу продукції місцевих виробників з метою її здешевлення, зокрема за рахунок зменшення транспортних витрат, порівняно з аналогічною продукцією виробників з інших регіонів держави.

Для фінансового забезпечення умов еквівалентного обміну сільського господарства з іншими галузями та регулювання продовольчого ринку необхідно формувати постійні фонди цінової підтримки сільськогосподарських товаровиробників. Для стабілізації доходів сільськогосподарських товаровиробників необхідний механізм підтримки цін на вироблену ними продукцію. Із урахуванням загальної концепції державного регулювання системи продовольчої безпеки при визначенні форм і методів ціноутворення необхідно виходити з особливостей формування і розвитку ринку сировини і продовольства, а також із його організаційної структури.

Основні завдання та заходи державного регулювання аграрного ринку: сприяння удосконаленню системи прогнозування і ведення балансів платоспроможного попиту населення та пропонування на продовольчому ринку; сприяння удосконаленню діяльності Аграрного фонду та Аграрної біржі з розвитком їх інфраструктури і формування державних продовольчих резервів в обсягах, необхідних для гарантованого забезпечення стабільного функціонування аграрного ринку; сприяння удосконаленню законодавчої та методичної бази у сфері здійснення контролю за якістю продукції, правилами торгівлі, ціновою політикою на аграрному ринку; здійснення регіональних виставкових заходів у сфері агропромислового виробництва.

Важливим моментом Стратегії є орієнтація її не тільки на соціально-економічний, а й на екологічний аспект. Відповідно Стратегія продовольчої безпеки має передбачати розв'язання наступних екологічних завдань: підвищення рівня ресурсо-екологічної безпеки функціонування АПК і забезпечення виробництва екологічно чистих продуктів харчування; організація системи контролю за якістю продукції по всьому технологічному ланцюгу; розширення можливостей випробувальної бази ДП „Черкасистандартметрологія” для більш об'єктивної оцінки показників якості сільськогосподарської продукції та продукції харчової промисловості; збільшення кількості перевірок якості продуктів харчування на 20-25%.

Світова практика свідчить, що загальна мотивація у споживачів екологічно чистої продукції поєднує наступні вимоги та очікування: якісне і гарантовано безпечне харчування, харчова (біологічна) цінність, збереження навколишнього

середовища в процесі виробництва, відсутність у своєму складі генетично модифікованих організмів, безпосередній зв'язок з виробництвом [4, ст. 118]. Під час проведення Всесвітнього конгресу з питань розвитку екологічно чистого сільськогосподарського виробництва (ФРН, Нюрнберг) 15-18 лютого 2007 р. Україна була прийнята в члени Міжнародної федерації екологічного сільського господарства – IFOAM, що дало можливість розширити ринок екологічно чистої продукції сільськогосподарського виробництва в Україні на основі міжнародних стандартів. Це дасть змогу, з одного боку – насичити вітчизняний ринок безпечними та корисними для здоров'я продуктами харчування, з іншого – підвищити рівень експорту екологічно сертифікованої продукції [5, с. 93].

Пріоритетне місце в забезпеченні та посиленні продовольчої безпеки має відводитись розвитку наукової та інноваційної діяльності. Основні завдання та заходи наукової та інноваційної діяльності в області: забезпечення науково-технічного та інноваційного розвитку області; активізація інноваційної діяльності на підприємствах харчової та переробної промисловості; впровадження у виробництво нових видів продукції та нових енергозберігаючих технологій; визначення найбільш конкурентоспроможних інноваційних технологій та стимулювання їх впровадження у виробництво на підприємствах області.

Як складова національної безпеки, продовольча безпека стає модулятором науково-технічного прогресу, чинником інтенсифікації виробництва, стимулом зростання продуктивних сил суспільства. Зважаючи на важливість аграрного сектору в гарантуванні продовольчої безпеки країни, суттєва частка належить ринку сучасних агротехнологій і його технологічно-технічному забезпеченню. Завдяки використанню досягнень генної інженерії продовольство, значною мірою, стає наукоємною продукцією.

Особливістю сучасних інноваційних процесів, у тому числі в аграрному секторі, є поступове скорочення часу між впровадженням інновацій. Якщо ще 50 років тому інноваційний лаг, тобто проміжок часу між появою нової ідеї та впровадженням у масове виробництво нового продукту чи агротехнології, становив 10–15 років, то нині він скоротився до 2–3 років. Проте, створення нового сорту рослин чи породи тварин є тривалим процесом, який може тривати від 5 до 15 років. Як свідчить світовий досвід, створення ресурсозберігаючих або безвідходних технологій аграрного виробництва, нової технології, сортів рослин і порід тварин з вищою продуктивністю, без застосування досягнень генної інженерії й сучасних біотехнологій здійснити практично неможливо.

Закордонний прогноз розвитку технологій свідчить, що домінуючими в сфері сільського господарства і продовольства будуть технології, на розвиток яких в Україні немає достатніх фінансових, матеріально-технічних ресурсів і науковців з відповідним фаховим рівнем (рис. 1.) [6, с. 62-63].

В контексті гарантування продовольчої безпеки, визначальний вплив належить реалізації ефективної інвестиційної політики та посиленню інвестиційної привабливості регіону.

Основні завдання та заходи інвестиційної політики: створення механізмів залучення інвестицій в інноваційний розвиток агропромислового комплексу області; удосконалення режиму реєстрації іноземних інвестицій; залучення інвестиційних ресурсів на фінансування аграрного сектору для підвищення конкурентоспроможності та якості продукції за рахунок розвитку партнерства державних органів влади та бізнес-сектору; активізація роботи щодо розробки та впровадження підприємствами області сучасних систем управління якістю, відповідно до міжнародних стандартів.

Рис. 1. Прогноз розвитку технологій у сфері сільського господарства і продовольства

Висновки. Розробка та реалізація Стратегії продовольчої безпеки Черкаської області, сприятиме зосередженню зусиль регіональної влади на найбільш перспективних для даного регіону напрямках розвитку, й одночасно забезпечить вирішення цілого спектру проблем, що стоять на шляху її гарантування. Крім того, науково обґрунтована Стратегія дозволить використати обмежені ресурси найбільш ефективним способом з урахуванням змін зовнішнього та внутрішнього середовища.

При розробці довгострокової Стратегії продовольчої безпеки, особливу увагу необхідно приділити подоланню соціального занепаду і забезпеченню комплексного соціально-економічного розвитку сільських територій, а саме: створення умов для досягнення стійкої позитивної динаміки зростання доходів населення; підвищення рівня основних соціальних стандартів і гарантій; сприяння повній та продуктивній зайнятості; кардинальне реформування системи надання соціальних пільг.

Складним та невизначеним є процес реалізації розробленої Стратегії, оскільки потребує заходів як фінансового, так і організаційного забезпечення. Головна роль щодо забезпечення реалізації Стратегії, має покладатися на один з структурних підрозділів обласної державної адміністрації – Головне управління

економіки (ГУЕ). Адже, основними завданнями управління є програмування та планування економічного і соціального розвитку області, забезпечення стратегічного планування. Контроль за реалізацією Стратегії покладається на структурні підрозділи облдержадміністрації, місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування.

Література:

1. Орликовський М. О. Еволюційний процес зміни визначення поняття „стратегія” в економічній літературі / М. О. Орликовський // Економіка АПК. — 2008. — № 4. — С. 54–58.
2. Трегобчук В. М. Про довгострокову стратегію сталого розвитку агропромислового комплексу / В. М. Трегобчук, Б. Й. Пасхавер, А. Е. Юзефович [та ін.] // Економіка АПК. — 2005. — №7. — С. 3–11.
3. Ціни, витрати, прибутки аграрного виробництва та інфраструктура продовольчих ринків / за ред. О. М. Шпичака. — К. : ІАЕ, 2000. — 585 с.
4. Романюк І. М. Економічна сутність продовольчого забезпечення регіону в ринкових умовах господарювання / І. М. Романюк // Науковий вісник БДФА: зб. наук. праць. — Вип. 8. Чернівці: Буковинська державна фінансова академія, 2007. — С. 228-235.
5. Сохнич А. Я. Розвиток ринку екологічно чистої продукції сільського господарства в Україні / А. Я. Сохнич, І. П. Соловій, Я. М. Саврук // Економіка АПК. — 2008. — № 10. — С. 92–98.
6. Соломонко Д. О. Розвиток аграрного сектору регіону на основі кластерного підходу / Д. О. Соломонко // Економіка АПК. — 2008. — № 3 — С. 60–66.